

• V. MANOJLOVIĆ ADY-FORDÍTÁSAIRÓL •

Naplójegyzeteiből pontosan tudjuk, mit és mikor fordított, illetve nyomon követhetjük Ady-fordításait. Ady neve *először* még pesti éveiben, 1907. augusztus 18-án bukkant fel naplójában: „Ady Endre verseit olvastam” – jegyezte fel.²¹⁵ Attól kezdődően gyakran olvassa Adyt, meg fordítja is. 1908. január 31-én írja: „Ady verseit olvastam. Isteni.”²¹⁶ Február 21-én, miután elolvasta a *Vér és aranyt*, megjegyezte: „Ez egy nagy költő. Talán az első igazán nagy a XX. században.”²¹⁷ Ady verseit 1908. február 22-én kezdte el fordítani.²¹⁸ Akkor fordította le *A halál rokonát*.²¹⁹ Néhány nappal később is Ady-verseket fordított, s amikor 1908. február 27-én Nagyváradon végre személyesen is megismerkedhetett vele, naplójában büszkén feljegyezhetette: „Én az ő verseit olvastam neki saját fordításomban, németül s e fordítások tetszetek neki is meg a többieknek is.”²²⁰ Nos, így kezdődött. A személyes találkozás és ismeretség még nagyobb lendületet adott Manojlovićnak, aki mind gyakrabban ültette át verseit német nyelvre. 1908. március 1-jén (*A mi gyermekünk, A Tisza-parton, Az utolsó mosoly*), 2-án (*Temetés a tengeren*), 5-én (*A Gare de l’Esten*), 20-án (*Beszélgetés egy szekfűvel*), 27-én (*A fekete zongora*) és később is csaknem heti rendszerességgel fordítja Adyt.²²¹ 1908. április 3-án felolvasta neki néhány versfordítását.²²²

Egyik emlékező prózájában Manojlović műfordításának kezdeiről vallja:

„Olvasván, böngészvén heteken át a *Vér és aranyat*, az az öltetem támadt, hogy lefordítok belőle egyet s mást. Az idő tájt már volt némi kis gyakorlatom a műfordítói mesterségben. Még mielőtt Váradra jöttem volna, »átültettem« volt németre Zmaj-Jovanović,

215 Lásd Manojlović naplójegyzeteit.

216 Uo.

217 Uo.

218 Uo.

219 Uo.

220 Uo.

221 Uo.

222 Uo.

Dučić és Petőfi néhány versét, sőt, épp legutóbb, kettőt-hármat Baudelaire-tól is; így hát azt gondoltam, hogy megpróbálkozhatom majd Adyval is. Lelkesen, merészen nekiültem a munkának, és nemsokára megvolt *A Tisza-parton*, a *Léda Párizsba készül*, *A Gare de l'Esten*, a *Temetés a tengeren*, *A mi gyermekünk*, *Az anyám és én*, *Nóta a halott szűzről*, az *Elillant évek szőlőhegyén*, a *Szent Margit legendája*, *Páris*, az *én Bakonyom*, *Mi urunk: a Pénz*, *Beszélgetés egy szekfűvel* stb. német versekben.”²²³

E tények ismeretében logikusan vetődik fel a kérdés, hol és mikor jelentette meg Manojlović Ady-fordításait. A válasz erre a kérdésre nem egyszerű. Mégpedig azért nem, mert mindeddig nem készült el Manojlović versfordításainak bibliográfiája, amely feltárná a hazai és külföldi lapokban közzétett műfordításait. Úgy tűnik, hogy Manojlović 1908-tól kezdődően nemcsak a hazai, hanem a külföldi német nyelvű sajtóban is publikálta Ady-fordításait. Ugyanis Emőd Tamás 1908. augusztus 8-án kelt levelében a többi között az alábbiakat írja Manojlovićnak: „Antal Sándor írt Stockholmból, hogy nyomban küldd összes Ady-fordításaidat, – ismertetni akarja a nagy német publikum előtt. Előkelő német lapokba dolgozik. Dutka címére küldd ki, majd továbbítja.”²²⁴ Hogy végül is Manojlović elküldte-e a kért fordításokat, nem tudhatjuk, minthogy azt sem, mely lapokban jelentethette meg őket. Ám egy 1908. március 10-ei naplóbejegyzése valószínűsíti külföldi közléseit. Ezt írja: „Elküldtem verseimet a *Leipziger Illustrierte* meg a *Simplicissimus* szerkesztőségének.”²²⁵ Sajnos nem pontosítja, hogy eredeti, német nyelvű verseit küldte-e, vagy versfordításait. Ady-fordításainak külföldi közlése tehát nem valószínű. Ám hazai közlései vitathatatlanok. 1909. március 28-án a *Temesvárer Zeitungban* *Das Kreuz* cím alatt közölte Ady *Kereszttel hagylak itt* című versét.²²⁶

223 Fond 39 – Todor Manojlović; Arh. br.:150 (Sećanja na prvo upoznavanje sa novim književnim pokretom u Nadvaradu). Nagybecskereki Történelmi Levéltár.

224 Lásd levelezését.

225 Lásd naplójegyzeteit.

226 Ady, Andreas: *Das Kreuz*. *Temesvárer Zeitung*, 1909. március 28.

•

*Fahrwohl: – ich sterbe wir müssen uns treunen –
Nach mir wird ein Kreuz am Leibe dir brennen, –
Wie Christus scheid ich.*

*Auf dein Kinn, deine Brust, deine Schultern, die weichen,
Die heiligen drück' ich küssend das Zeichen –
Und auf dir brennt hell das Kreuz.*²²⁷

Április 11-én ugyanott Ady *Mária és Veronika (Maria und Veronika)* című költeményének fordítása jelent meg.²²⁸ Ezek mindeddig legkorábbi ismert és közölt Ady-fordításai.²²⁹

Szerb nyelvű Ady-fordításait először a *Letopisban* közli 1913-ban, amikor is Ady-tanulmányának szövegében 12 versfordítást teszi közzé.²³⁰ Bori Imre írja: „Manojlović szövegét nem minősíthetjük hagyományos értelemben vett tanulmánynak. A bevezető néhány oldal után sorakoztatni kezdi a verseket, s ekkor már csupán összekötő szövegeket ír. Valójában egy kis Ady-antológiát kapunk kézhez ilyen módon, amelyet kommentárok kísérnek.”²³¹ Milyenek is voltak Manojlović szerb Ady-fordításai? Ezt a hozzáértők különféleképpen ítélik meg. Herceg János szerint „Manojlović már a maga szimbolizmusát is beolvasztotta fordításaiba. A tartalmat híven visszaadja, de a formai hűségre már nem nagyon ügyel. Az ő Ady-verseinek más a zenéje, mint az eredetieknek. Ő kéjesen nyújtózkodó dallamokban leli örömét.”²³²

227 Uo.

228 Andreas Ady: Maria und Veronika. Aus dem Ungarischen: Theodor Manojlovitch. *Temesvárer Zeitung*, 1909. április 11.

229 Eddig csak 1913-tól tartották számon Manojlović Ady-fordításait.

230 Todor Manojlović: *Andrija Adi...* 27–35. Itt az alábbi Ady-verseket jelenteti meg: *A Hortobágy poétája; Mért is tettem?; A Szajna partján; Vén faun üzenete; Léda a hajón; Temetés a tengeren; Mária és Veronika; A Halál rokona; A szivárvány balála; Mi urunk: a Pénz; Pénz és Karnevál; Sem utódja, sem boldog őse...*

231 Bori: i. m.

232 Herceg: i. m.

Kázmér Ernő szerint Manojlović Ady verseit „olyan érzéki tökéletességgel és annyi érett szín pompával” fordította le.²³³

Lőkös István értékelése szerint „meglepő az, ahogyan [Manojlović] érzékelni képes – fogékonysága, finom érzéke, megfigyelőképessége révén – Ady költészetének dimenzióit, mondhatnánk: a teljes Adyt, amikor »a nő, bor, haza, pénz és isten« motívumaira figyel fel Ady verseiben, vagy a magyar tradíciókkal szembenező s a Nyugat modern kultúrája felé forduló költőt látja meg Adyban s azt a lírikust, »akit az élet nagy és örök problémái izgatnak, égetnek és kínoznak..., aki bódult és kétségbeesett mindattól, ami az emberiséget eddig elkábította és ami miatt az emberiség kétségbeesett«”.²³⁴

Bori Imre véleménye szerint fordítói modora „franciás”, az Ady-verseknek „verbális” értelmét tolmácsolja csupán.²³⁵ Ady Endre versei az ő fordításában „prózában”, „költői ékei nélkül” szólal meg, „csonkán vagy lélek nélkül, belső tűz híján”.²³⁶

Cindori Mária meglátása szerint Manojlović versfordításában „tudatosan választotta a könnyebb s a hozzá közelállóbb utat, amely a fordításokig a leíró próza stílusán át vezetett”.²³⁷

Manojlović a két világháború között is közölt szerb Ady-fordításokat. Mint Vujicsics D. Sztoján írja, „Manojlović a későbbi évek során is megmaradt hű barátjának. Nem nagy számban ugyan, és elszórtan, de a két világháború közötti években is jelentek meg Ady-fordításai. Különösen érdekesek az *Isten drága pénze* és az *Öreg suhanc vágyakozása* c. versek szerb fordításának a megjelenése”.²³⁸

Mindenekelőtt Bori Imre,²³⁹ majd Marija Cindori-Šinković²⁴⁰ kutatásai nyomán tudjuk, hogy az 1913-ban közölt fordításait követően

233 Kázmér Ernő: Ady szerb barátja és fordítója. *Kalangya*, 1938. 8–9. sz. 409–416.

234 Lőkös: i. m.

235 Bori Imre: i. m.

236 Uo.

237 Cindori-Šinković: i. m. 107.

238 Vujicsics: *Ady és a...* 128–137.

239 Bori Imre: Ady Endre a szerbhorvát irodalomban (1906–1944). *Hid*, 1977. 1. sz. 54–71.

240 Cindori-Šinković: i. m.

Manojlović Ady-fordításai 1923-ban a *Tűz* folyóiratban,²⁴¹ 1928-ban a *Srpski književni glasnik*ban,²⁴² 1953-ban külön kötetben,²⁴³ 1977-ben a *Rukovet*ben,²⁴⁴ majd 1980-ban²⁴⁵ és 2005-ben ismét külön kötetben²⁴⁶ láttak napvilágot.

Egyébként maga Manojlović vallotta 1953-ban Ady verseinek fordításáról, hogy „versei általában nehezen fordíthatók, hogy ne mondjuk: szinte lefordíthatatlanok. Ritka szerencse és kiváló siker, ha csak legjellegzetesebb sajátosságai hűségesen ültethetők át egy másik idiómába. Még a legjobb fordítás is, mint valami finom fátyol, többé-kevésbé elhalványítja a kontúrokat. Ady tolmácsának az eléje tornyosuló nehézségek ellen még nagyobb erőfeszítéssel kell harcolnia, mint bármely más költő fordítójának”.²⁴⁷

Korabeli publicisztikájával, esszéivel és versfordításaival egyetemben lett Todor Manojlović a délszláv Ady-recepció egyik legkiemelkedőbb alakja.

241 Két versfordítás. *Tűz*, 1923. március 1.

242 Két versfordítás. *Srpski književni glasnik*, 1928. 8. sz. 582–583.

243 Adi, Endre: *Pesme*. Novi Sad, 1953, Matica srpska. 13 versfordítás.

244 Négy versfordítás. *Rukovet*, 1977. 5–6. sz.

245 Adi, Endre: *Pesme*. Izbor i prevod Ivan Ivanji. Zrenjanin, 1980. 15 versfordítás.

246 Manojlović, Todor: *Pesme*. Zrenjanin, 2005, /Izabrana dela Todora Manojlovića/. 1 versfordítás.

247 Franyó Zoltán: Ady szerb nyelven. *Igaz Szó*, 1957. 11. sz. 915–917.

•

•

•